

Ανασκόπηση

Πολιτικές τιμολόγησης τροφίμων Μια βιβλιογραφική ανασκόπηση

Γ.Σ. Παπουτσά

Τμήμα Αγροτικής Οικονομίας & Ανάπτυξης, Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα

ΠΕΡΙΛΗΨΗ Η παχυσαρκία έχει πάρει διαστάσεις παγκόσμιας επιδημίας τις τελευταίες δεκαετίες, υπονομεύοντας την υγεία και την ευεξία των ανθρώπων τόσο στις αναπτυσσόμενες όσο και στις ανεπτυγμένες χώρες. Αυτόν τον επιδημικό ρυθμό εξάπλωσης του προβλήματος έχουν προσπαθήσει να αναστείλουν διάφορες κυβερνήσεις διαμέσου των πολιτικών τιμολόγησης τροφίμων. Σκοπός της παρούσας βιβλιογραφικής ανασκόπησης είναι η καλύτερη κατανόηση του τρόπου λειτουργίας και εφαρμογής των πολιτικών τιμολόγησης τροφίμων και η διερεύνηση των επιπτώσεών τους στη διατροφική συμπεριφορά και το βάρος των καταναλωτών. Η βιβλιογραφία παρουσιάζει

αντιφατικά ευρήματα όσον αφορά τη δυνατότητα των πολιτικών τιμολόγησης τροφίμων να προκαλέσουν μακροπρόθεσμες αλλαγές στη διατροφική συμπεριφορά των καταναλωτών και συνεπώς και στο βάρος τους. Αντιθέτως, φαίνεται ότι υπάρχει συμφωνία ως προς το γεγονός ότι η ταυτόχρονη φορολόγηση προϊόντων που θεωρούνται λιγότερο υγιεινά και η επιδότηση των υγιεινών προϊόντων μπορεί να επιφέρει τα μέγιστα θετικά αποτελέσματα στην καταπολέμηση της παχυσαρκίας.

Λέξεις ευρετηρίου: Πολιτικές τιμολόγησης, διατροφική συμπεριφορά, παχυσαρκία.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας (ΠΟΥ) αναφέρει ότι μέσα στο 2008 καταγράφηκαν 1,4 δισεκατομμύρια υπέρβαροι άνθρωποι άνω των 20 ετών, και από αυτούς τουλάχιστον 500 εκατομμύρια παχύσαρκοι παγκοσμίως.¹ Μάλιστα επισημαίνει ότι η παχυσαρκία αποτελεί μία από τις σημαντικότερες αιτίες θανάτου για τους κατοίκους των «αναπτυγμένων χωρών» του Δυτικού Κόσμου και σχετίζεται με αυξημένο κίνδυνο ανάπτυξης πολλών χρόνιων νοσημάτων μεταξύ άλλων, των καρδιαγγειακών νοσημάτων, του σακχαρώδους διαβήτη τύπου 2, και

κάποιων μορφών καρκίνου. Κύρια αιτία αυτού του πολυπαραγοντικού προβλήματος θεωρείται ότι είναι η διαταραχή του ενεργειακού ισοζυγίου (αυξημένη θερμιδική πρόσληψη και μειωμένη ενεργειακή κατανάλωση).¹ Παγκοσμίως έχει παρατηρηθεί αύξηση στην κατανάλωση ενεργειακά πυκνών τροφών, που είναι πλούσιες σε λιπαρά, αλάτι και σάκχαρα και φτωχές σε βιταμίνες, μέταλλα και άλλα ιχνοστοιχεία, και παράλληλα μείωση της σωματικής δραστηριότητας λόγω της καθιστικής φύσης των περισσότερων δραστηριοτήτων. Επιπλέον, σύμφωνα με πρόσφατες εκθέσεις του ΠΟΥ οι κοινωνικοπολιτικές συνθήκες και ο σύγχρονος τρόπος ζωής επηρεάζουν σημαντικά τόσο τη σωματική δραστηριότητα των ανθρώπων όσο και τις διατροφικές τους επιλογές.

Σε ένα όλο και αυξανόμενο παχυσαρκογενές περιβάλλον,¹ με αρκετές τροφικές και διατροφικές πληροφορίες² και με όλη αυτή την εμμονή των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης που σχετίζεται με την προβολή

✉ Συγγραφέας προς επικοινωνία:

Γεωργία Παπουτσά

Ιερά Οδός 75, 118 55 Αθήνα

Τηλ: (+30) 210-52 94 726, Fax: (+30) 210-52 94 786

e-mail: gparoutsi@aua.gr

αδύνατων σωματικών προτύπων,^{3,4} είναι αξιοπερίεργο πως ακόμη και σήμερα το μεγαλύτερο ποσοστό των καταναλωτών εξακολουθεί να υιοθετεί έναν ανθυγιεινό τρόπο διατροφής.

Ερευνητές από διάφορες επιστήμες όπως Ιατρική, Διαιτολογία, Οικονομία, Ψυχολογία και Κοινωνιολογία, έχουν επιχειρήσει να εξηγήσουν αυτή τη συμπεριφορά, αναπτύσσοντας διάφορα υποδείγματα που καταρρίπτουν την ιδέα του ορθολογικού καταναλωτή. Του καταναλωτή, δηλαδή, που έχοντας όλη τη διαθέσιμη πληροφορία σε μια συγκεκριμένη στιγμή, με δεδομένο το εισόδημά του και τις τιμές των αγαθών, θα επιλέξει εκείνους τους συνδυασμούς αγαθών από το σύνολο των διαθέσιμων ώστε να μεγιστοποιήσει τη χρησιμότητά του. Να μεγιστοποιήσει δηλαδή την ικανοποίηση που προκύπτει από την κατανάλωση αυτών των αγαθών, σε συνδυασμό με τη μεγιστοποίηση της ωφέλειας ως προς την υγεία και την «τσέπη» του.

Την αδυναμία αυτή του καταναλωτή να ακολουθήσει έναν υγιεινό τρόπο διατροφής, έχουν προσπαθήσει να ελέγξουν κατά καιρούς οι κυβερνήσεις των εκάστοτε χωρών με διάφορους τρόπους, όπως πολιτικές προώθησης/μάρκετινγκ,^{5,6} πολιτικές εκπαίδευσης^{7,8} και πολιτικές τιμολόγησης,⁹ Μεγάλη έμφαση τόσο από την επιστημονική κοινότητα όσο και από την πολιτεία έχει δοθεί τα τελευταία χρόνια στις πολιτικές τιμολόγησης των τροφίμων και στο πώς αυτές μπορούν να συμβάλουν στην καταπολέμηση της παχυσαρκίας. Τέτοιες πολιτικές είναι:¹⁰ (1) η αύξηση της τιμής των τροφίμων που θεωρούνται λιγότερο υγιεινά, (2) η μείωση της τιμής των τροφίμων που θεωρούνται υγιεινά, και (3) η ταυτόχρονη αύξηση της τιμής των λιγότερο υγιεινών προϊόντων με τη μείωση της τιμής των υγιεινών προϊόντων.

Τύποι πολιτικών τιμολόγησης

Από τις τρεις παραπάνω πολιτικές, πολύ μεγάλο ενδιαφέρον (πολιτικά αλλά και επιστημονικά) έχει δοθεί στην επιβολή φόρου των προϊόντων που θεωρούνται λιγότερο υγιεινά. Βάση της ανάλυσης των Leicester & Windmeijer,¹¹ ο επιπλέον φόρος μπορεί να επιβληθεί είτε με την αύξηση του ΦΠΑ είτε με την επιβολή ενός επιπλέον φόρου (στην ξένη βιβλιογραφία είθισται να αναφέρεται ως “fat tax”). Στην ουσία αυτή η πολιτική μπορεί να εφαρμοστεί με δύο τρόπους:¹¹

1. Με τη φορολόγηση συγκεκριμένων τύπων προϊόντων χαμηλής θρεπτικής αξίας όπως είναι τα αναψυκτικά και τα σνακ που είτε καταναλώνονται

επιπρόσθετα είτε αντικαθιστούν τρόφιμα υψηλής θρεπτικής αξίας στο καθημερινό διαιτολόγιο, παρέχοντας πολλές θερμίδες για το βάρος τους αλλά όχι ανάλογες ποσότητες θρεπτικών συστατικών.¹²

2. Με τη φορολόγηση προϊόντων με βάση τη διατροφική τους ποσοστιαία σύσταση (ποσοστά λίπους, αλατιού, θερμίδων, κ.ά.).

Ο πρώτος τρόπος φορολόγησης έχει εφαρμοστεί στις περιπτώσεις του αλκοόλ και του καπνού “sin taxes”, τα οποία έχουν φορολογηθεί ως συγκεκριμένοι τύποι προϊόντων με βάση τις επιπτώσεις που έχουν στην υγεία του ανθρώπου. Οι υποστηρικτές του 1ου τρόπου φορολόγησης, δηλαδή της φορολογίας συγκεκριμένων κατηγοριών τροφίμων που είναι ευρέως αναγνωρισμένες για τη χαμηλή θρεπτική τους αξία, ισχυρίζονται ότι είναι αρκετά πιο πρακτικός αναφορικά με την εφαρμογή του για τα νομοθετικά όργανα σε σχέση με τον 2ο.¹³ Συγκεκριμένα, υποστηρίζουν ότι η εφαρμογή του 2ου τρόπου φορολόγησης μπορεί να πλήξει συγκεκριμένα στρώματα καταναλωτών αδικώς. Κάποια θρεπτικά συστατικά, όπως τα λιπίδια, έχουν χαρακτηριστεί ως λιγότερο υγιεινά παρόλο που όταν καταναλώνονται στις προτεινόμενες ποσότητες θεωρούνται σημαντικά συστατικά της δίαιτας του ανθρώπου. Ωστόσο, στην προσπάθεια του κράτους να παροτρύνει την κατανάλωση προϊόντων με λίγα λιπαρά, εάν εφαρμοστεί αυξημένη φορολογία σε προϊόντα με ένα ποσοστό λιπαρών και πάνω, τότε σίγουρα οικογένειες με παιδιά μικρών ηλικιών θα κληθούν να αγοράζουν πιο ακριβά το πλήρες γάλα το οποίο είναι αναγκαίο για τις ημερήσιες ανάγκες ενός παιδιού έως 2 ετών. Συνεπώς, στην προκειμένη περίπτωση, αυτό που στην πράξη θα ήθελε η πολιτεία να φορολογήσει είναι η υπερκατανάλωση του λίπους από τους καταναλωτές, χωρίς να πληγεί ταυτόχρονα η με-μέτρο-κατανάλωσή του από συγκεκριμένες ομάδες πληθυσμού που οι διατροφικές τους ανάγκες το περιλαμβάνουν· πράγμα αρκετά δύσκολο στην πράξη.

Όσον αφορά τη δεύτερη πολιτική τιμολόγησης, τη μείωση της τιμής των προϊόντων που θεωρούνται υγιεινά, αυτή μπορεί να εφαρμοστεί με τους ίδιους τρόπους όπως παραπάνω. Δηλαδή, είτε με τη μείωση των τιμών συγκεκριμένων κατηγοριών προϊόντων που θεωρούνται υγιεινά (όπως σαλάτες, φρούτα κ.ά.), είτε με τη μείωση των τιμών προϊόντων ανάλογα με την περιεκτικότητά τους σε διάφορα

συστατικά όπως είναι τα λιπαρά και η ζάχαρη. Οι μειώσεις αυτές μπορούν να γίνουν κατευθείαν πάνω στην τιμή των προϊόντων ή με τη χρήση εκπωτικών κουπονιών. Με την πολιτική αυτή γίνονται ακόμη πιο προσιτά στην τσέπη του μέσου καταναλωτή τα υγιεινά προϊόντα, γεγονός που υποστηρίζεται από έρευνες που δείχνουν ότι το μέτρο αυτό οδηγεί σε αύξηση της αγοράς των υγιεινών τροφίμων.¹⁴⁻¹⁶ Σύμφωνα, δε, με έρευνα των Waterlander et al,¹⁷ η πολιτική της μείωσης των τιμών των υγιεινών προϊόντων θεωρείται τόσο από τους καταναλωτές όσο και από ειδικούς από την πολιτεία, βιομηχανία αλλά και το λιανεμπόριο, ως η καλύτερη λύση για να οδηγηθούν οι καταναλωτές σε έναν πιο υγιεινό τρόπο διατροφής. Παρά τα πλεονεκτήματα που έχει η πολιτική αυτή, φαίνεται ότι δεν αποτελεί αρκετά ισχυρό τρόπο προαγωγής της σωστής διατροφής, και έχει φανεί ότι είναι λιγότερο αποτελεσματική σε σχέση με την αύξηση των τιμών των λιγότερο υγιεινών προϊόντων. Πιο συγκεκριμένα, έρευνες που έχουν γίνει μέχρι σήμερα αποδεικνύουν ότι η πολιτική αυτή οδηγεί σε αγορά περισσότερων θερμίδων στο καλάθι της νοικοκυράς^{10,18} μέσω αγοράς μεγαλύτερης ποσότητας υγιεινών τροφίμων, ή είναι αντιπαραγωγική, καθώς τα χρήματα που αποταμιεύουν οι καταναλωτές από τις μειωμένες τιμές τα καταναλώνουν σε ακόμη λιγότερο υγιεινά προϊόντα από αυτά που είχαν σκοπό να αγοράσουν πριν την επιβολή του μέτρου.¹⁹ Η συμπεριφορά αυτή εξηγείται από την οικονομική επιστήμη ως αποτέλεσμα της εισοδηματικής επίδρασης και της υποκατάστασης (income and substitution effect).²⁰ Με την εφαρμογή της επιδότησης στα υγιεινά προϊόντα, ο καταναλωτής έχει αναλογικά μεγαλύτερο διαθέσιμο εισόδημα για να ξοδέψει (είτε σε μεγαλύτερη ποσότητα θερμίδων είτε σε λιγότερο υγιεινά προϊόντα). Τη μειωμένη αποτελεσματικότητα αυτής της πολιτικής, σε σύγκριση με τη φορολόγηση λιγότερο υγιεινών προϊόντων, εξηγεί και η συμπεριφοριστική επιστήμη διαμέσου της «αποστροφής της απώλειας».²⁰ Συγκεκριμένα, η αποστροφή απώλειας αναφέρεται στην έντονη τάση των ανθρώπων να προτιμούν την αποφυγή των ζημιών από το να αποκτούν κέρδη.²¹ Συνεπώς ο καταναλωτής βιώνει πιο έντονα την απώλεια στο εισόδημά του από την αγορά ενός προϊόντος που του έχει επιβληθεί φόρος, σε σύγκριση με το κέρδος που θα έχει από την αγορά ενός προϊόντος που του έχει μειωθεί η τιμή λόγω επιδότησης.

Η βιβλιογραφία φαίνεται να συγκλίνει στην τρίτη πολιτική, δηλαδή την επιβολή φόρου στα προϊόντα που θεωρούνται λιγότερο υγιεινά με την ταυτόχρονη επιδότηση των υγιεινών προϊόντων. Η πολιτική αυτή φαίνεται να συνδυάζει τα πλεονεκτήματα των επιμέρους πολιτικών (μείωση των πωλήσεων των λιγότερο υγιεινών προϊόντων και αύξηση των πωλήσεων των υγιεινών) και να αντιμετωπίζει επιτυχώς τις αρνητικές επιδράσεις τους (αγορά περισσότερων θερμίδων και σπατάλη των αποταμιευμένων χρημάτων τους σε λιγότερο υγιεινά προϊόντα).^{10,22,23}

Εφαρμογή των πολιτικών τιμολόγησης στην πράξη

Για να είναι αποτελεσματική η επίδραση των πολιτικών τιμολόγησης στην καταναλωτική συμπεριφορά των αγοραστών, πρέπει η διαφοροποίηση της τιμής (αύξηση ή μείωση) να γίνει σε τέτοιο βαθμό ώστε όχι μόνο να γίνει αντιληπτή από τους καταναλωτές αλλά να τους προκαλεί και μια αγοραστική «δυσφορία»/«ευφορία». Οι Waterlander et al¹⁰ εξέτασαν την αποτελεσματικότητα διαφόρων επιπέδων αύξησης και μείωσης των τιμών των τροφίμων, με σκοπό να προωθήσουν ένα υγιεινό διατροφικό πρότυπο, και κατέληξαν στο ότι μειώσεις των τιμών επιπέδου 25% και 50% είναι αποτελεσματικές, ενώ αυξήσεις των τιμών έως 25% είναι αναποτελεσματικές.

Παρότι είναι αρκετά αμφιλεγόμενο το όφελος αυτών των πολιτικών ως προς το κατά πόσον δημιουργούν νοοτροπίες ή απλώς μια εφήμερη συμπεριφορά για έναν πιο υγιεινό τρόπο ζωής, αρκετές χώρες έχουν προσπαθήσει να τις εφαρμόσουν. Ανάμεσα σε αυτές είναι η Αμερική, ο Καναδάς, η Γαλλία, η Ουγγαρία, ενώ πιο πρόσφατο και ολοκληρωμένο παράδειγμα αποτελεί η Δανία. Σε διάφορες πολιτείες της Αμερικής έχει επιβληθεί αυξημένος φόρος πωλήσεων σε αναψυκτικά, σνακ και γλυκά.¹¹ Στον Καναδά, φόρος έχει επιβληθεί σε γλυκά, αναψυκτικά και διάφορα σνακ ενώ, κατά τα άλλα, τα περισσότερα τρόφιμα είναι απαλλαγμένα από την επιβολή φόρων.¹¹ Στην Ευρώπη, η Γαλλία έχει επιβάλει αυξημένο φόρο σε σχέση με τα υπόλοιπα τρόφιμα σε προϊόντα όπως οι σοκολάτες, τα ζαχαρωτά, το λίπος μαργαρίνης και το φυτικό λίπος.¹¹ Από τον Ιανουάριο του 2012, πρόσθεσε έναν ακόμη φόρο αυξάνοντας την τιμή σε ροφήματα με προσθήκη ζάχαρης και τεχνητά γλυκαντικά κατά 0,072 ευρώ ανά λίτρο.⁹ Παραπλήσιες προσπάθειες έχουν γίνει από Φινλανδία, Νορβηγία και Αυστραλία, αλλά καμία από αυτές τις χώρες δεν έχει εισαγάγει μια

πολιτική τιμολόγησης σαφώς σχεδιασμένη να καταπολεμήσει την κατανάλωση των λιγότερο υγιεινών προϊόντων, με απώτερο στόχο την καταπολέμηση της παχυσαρκίας.²⁴

Τον Οκτώβριο του 2011 η Δανία υιοθέτησε ένα νέο τέλος (fat tax), που αποβλέπει στην καταπολέμηση της παχυσαρκίας, για τα προϊόντα που περιέχουν πάνω από 2,3% κορεσμένα λίπη και προβλέπει την επιβολή φόρου 16 κορωνών (2,15 ευρώ) ανά κιλό κορεσμένων λιπών που χρησιμοποιήθηκαν για την παρασκευή τους.²⁵ Επίσης η Δανία είναι από τις πρώτες χώρες –μαζί με την Αυστρία και την Ελβετία– που έθεσαν περιορισμούς και απαγορεύσεις σχετικά με το περιεχόμενο των τροφίμων σε τρανς λιπαρά.²⁶ Ακολουθώντας το παράδειγμα της Δανίας, η Ουγγαρία επέβαλε φόρο (“junk food tax” ή “crispstax”), ο οποίος όμως επιβαρύνει συγκεκριμένα προ-συσκευασμένα τρόφιμα με υψηλή περιεκτικότητα σε ζάχαρη και αλάτι, όπως αναψυκτικά, γλυκά, μπισκότα και αλατισμένα τσιπς, τα έσοδα των οποίων χρηματοδοτούν το σύστημα υγείας της χώρας.²⁷

Οι τελευταίες, όμως, πληροφορίες από την εφαρμογή του μέτρου στη Δανία είναι απογοητευτικές, καθώς το μέτρο παρεκάμφθη. Οι περισσότεροι Δανοί καταφεύγουν στις διπλανές χώρες για την αγορά των προϊόντων που έχουν υποστεί το φόρο “fat tax” αλλά και για προϊόντα, όπως οι μπίρες και τα αναψυκτικά, στα οποία έχει επιβληθεί αυξημένος φόρος σε σχέση με τα υπόλοιπα καταναλωτικά προϊόντα.²⁸⁻³⁰ Το αποτέλεσμα αυτής της μαζικής κίνησης είναι αφενός το κράτος να χάσει ένα μεγάλο ποσοστό των εσόδων του και αφετέρου να μην πραγματοποιηθεί ο στόχος για τον οποίο επιβλήθηκε το μέτρο (υγιεινότερη διατροφή). Μάλιστα, ενώ από τον Ιανουάριο του 2013 η κυβέρνηση της Δανίας σχεδίαζε να επιβάλει και «φόρο ζάχαρης» ώστε να επιβαρυνθούν προϊόντα όπως σοκολάτες, γλυκά και παγωτά, τελικά απέσυρε και το ήδη υπάρχον μέτρο του φόρου επί του λίπους.³¹

Επιπτώσεις των τιμών στη διατροφική συμπεριφορά και το βάρος

Η βιβλιογραφία μάς έχει δώσει ένα αμφιλεγόμενο τοπίο για το εάν οι πολιτικές τιμολόγησης τροφίμων μπορούν να προκαλέσουν μακροπρόθεσμες αλλαγές στη διατροφική συμπεριφορά και συνεπώς και στο βάρος του ανθρώπου. Συγκεκριμένα, μία από τις πρώτες στοχευμένες έρευνες των French et al,³² στη συσχέτιση των τιμών και της καταναλωτικής

συμπεριφοράς, υποδεικνύει ότι οι τιμές αποτελούν πρωταρχικό παράγοντα επιρροής της αγοράς τροφίμων από τους καταναλωτές. Στην έρευνα αυτή αρχικά καταγράφηκαν οι πωλήσεις των αυτόματων πωλητών για ένα διάστημα. Στη συνέχεια μείωσαν τις τιμές των προϊόντων με λίγα λιπαρά και παρατήρησαν τις πωλήσεις ξανά. Στο τέλος επανέφεραν τις τιμές στα αρχικά τους επίπεδα και παρατήρησαν ξανά τις πωλήσεις. Το συμπέρασμά τους ήταν ότι οι πωλήσεις των προϊόντων με λίγα λιπαρά αυξήθηκαν από 25,7% σε 45,8% στη 2η φάση της μελέτης, και μειώθηκαν στο 22,8% στο τέλος της μελέτης, υποδεικνύοντας ότι η τιμή παίζει σημαντικό ρόλο αναφορικά με την αγορά ενός τροφίμου. Από τότε αρκετές έρευνες έχουν γίνει για την επιβολή φόρου ή επιδότησης σε τρόφιμα, σνακ και ροφήματα, και τις επιπτώσεις τους στην καταναλωτική συμπεριφορά τόσο των ενηλίκων^{15,33-35} όσο και των παιδιών και εφήβων.³⁶⁻³⁹

Τίθεται λοιπόν το ερώτημα εάν οι πολιτικές τιμολόγησης είναι ή όχι ένα εργαλείο κατάλληλο για την καταπολέμηση της παχυσαρκίας. Οι Lakdawalla & Philipson⁴⁰ απέδωσαν το 40% της επιδημικής τάσης της παχυσαρκίας στις χαμηλές τιμές των τροφίμων, και συνεπώς οποιαδήποτε πολιτική τιμολόγησης θα έκανε πιο προσιτά τα υγιεινά προϊόντα ή δυσπρόσιτα τα λιγότερο υγιεινά προϊόντα στον καταναλωτή θα είχε συνέπειες όχι μόνο στην καταναλωτική του συμπεριφορά αλλά και στον σωματότυπό του. Η θεωρία αυτή επιβεβαιώνεται από αρκετές εμπειρικές έρευνες που αφορούν είτε ενήλικες, είτε παιδιά,^{39,41-44} αλλά και καταρρίπτεται από άλλες,^{45,46} οι οποίες υποστηρίζουν ότι οποιαδήποτε μείωση επέλθει στα προϊόντα στα οποία επιβλήθηκε φόρος, αντισταθμίζεται από την κατανάλωση θερμίδων από άλλες πηγές.

Συγκεκριμένα, σημαντικό ρόλο στην αποτελεσματικότητα των πολιτικών τιμολόγησης ως μέτρο για την καταπολέμηση της παχυσαρκίας είναι η διαθεσιμότητα υποκατάστατων τροφίμων.⁴⁷ Για παράδειγμα, εάν επιβληθεί φόρος στα αναψυκτικά, μια κατηγορία ροφήματος που έχει συνδεθεί με την αύξηση της παχυσαρκίας, ενδέχεται να ωθήσει τους καταναλωτές να στραφούν στην αγορά υποκατάστατων προϊόντων, όπως είναι το σοκολατούχο γάλα, οι χυμοί, κ.ά. Τα συγκεκριμένα όμως υποκατάστατα έχουν εξίσου σημαντική περιεκτικότητα σε θερμίδες, με αποτέλεσμα να μην επέλθει μείωση στο βάρος του καταναλωτή με βάση τη λογική του ενεργειακού ισοζυγίου.

Επιπτώσεις στα κατώτερα οικονομικά στρώματα

Σύμφωνα με την κλασική οικονομική θεωρία, η φορολόγηση διαφόρων τροφίμων θα μειώσει ακόμη περισσότερο το διαθέσιμο εισόδημα των χαμηλότερων εισοδηματικών τάξεων, καθώς η φορολόγηση αφορά τρόφιμα με υψηλή περιεκτικότητα σε λιπίδια, ζάχαρη και, τελικά, θερμίδες, τα οποία καταναλώνονται δυσανάλογα σε μεγαλύτερο βαθμό από νοικοκυριά χαμηλού οικονομικού επιπέδου.⁴⁸ Αυτό συμβαίνει διότι τα λιγότερο υγιεινά τρόφιμα είναι πιο φθηνά σε σχέση με τα υγιεινά-υψηλής θρεπτικής αξίας τρόφιμα,⁴⁹ με αποτέλεσμα να είναι πιο προσιτά σε νοικοκυριά χαμηλού κοινωνικοοικονομικού επιπέδου.⁵⁰ Σύμφωνα με το μοντέλο φορολόγησης των Leicester & Windmeijer,¹¹ τα φτωχά νοικοκυριά δαπανούν 0,7% του εισοδήματός τους στον φόρο λίπους, εν αντιθέσει με τα πλούσια νοικοκυριά που δαπανούν μετά βίας 0,1% του εισοδήματός τους, με την προϋπόθεση ότι δεν υπάρχει αλλαγή στην καταναλωτική τους συμπεριφορά. Μάλιστα υποστηρίζουν ότι αυτή η μεγάλη επιβάρυνση στα νοικοκυριά χαμηλού εισοδήματος είναι αμετάβλητη με οποιονδήποτε τρόπο, και εάν εφαρμοστεί η επιβολή φόρου (είτε με βάση την κατηγορία προϊόντος, είτε με βάση την ποσοστιαία περιεκτικότητα διαφόρων συστατικών). Επιπλέον, στις φτωχές γειτονιές είναι σύνηθες να μην υπάρχουν μαγαζιά που παρέχουν φρέσκα φαγητά ή υγιεινές εκδοχές φαγητών (αν και σε χώρες όπως η Ελλάδα δεν ισχύει αυτή η παρατήρηση), οπότε μια επιβολή αυξημένου φόρου στα λιγότερο υγιεινά-προπαρασκευασμένα φαγητά, θα επέφερε μεγάλη μείωση στο πραγματικό εισόδημα των κατοίκων αυτών των περιοχών. Συνεπώς, η αύξηση των τιμών σε προϊόντα που δεν καλύπτουν τις ημερήσιες διατροφικές ανάγκες του καταναλωτή, αλλά αποτελούν βασική πηγή τροφής για τα νοικοκυριά πολύ χαμηλού κοινωνικοοικονομικού επιπέδου, μπορεί να έχει ακούσιες αρνητικές επιπτώσεις στη διατροφή τους, όπως είναι ο υποσιτισμός. Εάν όμως παρακαμφθούν οι παραπάνω αρνητικές επιπτώσεις και οι καταναλωτές των κατώτερων οικονομικών τάξεων γίνουν περισσότερο ελαστικοί στις αλλαγές των τιμών, θα επωφεληθούν περισσότερο από τη μειωμένη κατανάλωση των λιγότερο υγιεινών προϊόντων σε σύγκριση με τους καταναλωτές ανώτερων οικονομικών τάξεων. Συγκεκριμένα, η βιβλιογραφία φαίνεται να συγκλίνει στη θετική επιρροή που θα έχει η επιβολή φόρου στα λιγότερο υγιεινά προϊόντα

στον σωματότυπο κυρίως καταναλωτών μεσαίου και χαμηλού οικονομικού επιπέδου.^{51,52}

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Για να κερδίσει τη δημόσια αποδοχή μια πολιτική τιμολόγησης που επιφέρει αύξηση στην τιμή κάποιων προϊόντων, θα πρέπει να πείσει τους καταναλωτές ότι τα έσοδα από αυτή τη διαφορά στην πληρωτέα τιμή, θα επιστρέφουν σ' αυτόν. Αυτό θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί μέσω χορήγησης επιδοτήσεων σε προϊόντα που θεωρούνται υγιεινά, σε εκπαιδευτικά προγράμματα που σχετίζονται με την υγιεινή διατροφή σε ενήλικες και παιδιά, σε εκστρατείες πληροφόρησης του κοινού και σε εξοπλισμούς εκγύμνασης, καθώς επίσης και μέσω χρηματοδότησης του δημόσιου συστήματος υγείας. Για παράδειγμα, σε πολιτεία της Δυτικής Virginia, μετά από εκστρατεία 6 εβδομάδων στα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης για την προτίμηση κατανάλωσης γάλακτος με λιγότερα λιπαρά έναντι γάλακτος με κανονικά λιπαρά, αυξήθηκαν οι πωλήσεις του γάλακτος με λιγότερα λιπαρά κατά 17%.⁵³ Αυτή η αλλαγή στη διατροφική συμπεριφορά των κατοίκων διατηρήθηκε για τουλάχιστον 6 μήνες.⁵³

Επιπλέον, είναι σημαντικό η εκάστοτε πολιτεία κατά τη διάρκεια σχεδιασμού του μέτρου να λαμβάνει υπόψη παραμέτρους που διαφοροποιούνται ανά χώρα, καθώς η επιβολή φόρου σε μια συγκεκριμένη γκάμα προϊόντων που μπορεί να έχει θετικά αποτελέσματα σε μία χώρα να μην έχει σε κάποια άλλη. Σύμφωνα με έρευνα των Jou & Techakehakitj,⁵⁴ τέτοιες παράμετροι είναι το ποσοστό του πληθυσμού της χώρας που είναι υπέρβαρο/παχύσαρκο, το ποσοστό κατανάλωσης των προϊόντων στα οποία προβλέπεται να επιβληθεί ο φόρος, και οι φορολογικοί συντελεστές των υπόλοιπων προϊόντων της χώρας.

Αλλά και πάλι θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη ότι η παχυσαρκία είναι ένα πολυπαραγοντικό πρόβλημα της σύγχρονης κοινωνίας, και είναι το αποτέλεσμα της δυσαναλογίας μεταξύ της ενεργειακής πρόσληψης (των θερμίδων από την κατανάλωση τροφής) και της ενεργειακής δαπάνης. Συνεπώς οι πολιτικές τιμολόγησης από μόνες τους δεν μπορούν να επιφέρουν σημαντικά αποτελέσματα στην καταπολέμηση της παχυσαρκίας, αλλά απαιτείται συνδυασμός τεχνικών τιμολόγησης, πληροφόρησης και εκπαίδευσης.

Food fiscal policies: A literature review

G.S. Papoutsi

ABSTRACT Obesity has become a worldwide epidemic during the last decades, undermining the health and well-being of people in developing as well as developed countries. Governments have tried to combat this epidemic spreading through fiscal food policies. The aim of the present literature review is to provide a better understanding of the way these policies work and are implemented and to explore their effects on consumers' dietary behaviour and weight status. Literature is ambiguous regarding the ability of fiscal food policies to cause long-term changes in consumers' eating behaviour and consequently weight status. In contrast, there seems to be unanimity about the fact that the simultaneous taxing of unhealthy products and subsidizing of healthy products provide the greatest positive outcomes on fighting obesity.

Key words: Food prices, nutritional behaviour, obesity.

Βιβλιογραφία

- World Health Organization. Fact sheet N°311. May 2012
- Drichoutis AC, Nayga JRM, Lazaridis P. Can Nutritional Label Use Influence Body Weight Outcomes? *Kyklos* 2009, 62:500–525
- Grabe S, Ward LM, Hyde JS. The role of the media in body image concerns among women: A meta-analysis of experimental and correlational studies. *Psychologic Bull* 2008, 134:460–476
- Derenne JL, Beresin EV. Body Image, Media, and Eating Disorders. *Academ Psychiatry* 2006, 30:257–261
- Beaudoin CE, Fernandez C, Wall JL, Farley TA. Promoting Healthy Eating and Physical Activity: Short-Term Effects of a Mass Media Campaign. *Am J Prevent Med* 2007, 32:217–223
- Maes L, Cauwenberghe EV, Lippevelde WV, Spittaels H, Pauw ED, Oppert JM et al. Effectiveness of workplace interventions in Europe promoting healthy eating: a systematic review. *Eur J Publ Health* 2012, 22:677–683
- Cross-Government Obesity Unit and Department of Health and Department of Children Schools and Families. Healthy weight healthy lives: a crossgovernment strategy for England: Available from: www.dh.gov.uk/en/Publicationsandstatistics/Publications/PublicationsPolicyAndGuidance/DH_082378?IdcService=GET_FILE&dID=163391&Rendition=Web2008
- New York City Department of Health and Mental Hygiene. New York City Department of Health and Mental Hygiene. Board of health votes to require chain restaurants to display calorie information in New York City: Available from: www.nyc.gov/html/doh/html/pr2008/pr008-08.shtml2008
- OECD. <http://www.oecd.org/health/49716427.pdf> 2012
- Waterlander W, steenhuis I, De Boer M, Schuit A, Seidel KD. Introducing taxes, subsidies or both: The effects of various food pricing strategies in a web-based supermarket randomized trial. *Prevent Med* 2012, 54:323–330
- Leicester A, Windmeijer F. *The 'fat tax': economic incentives to reduce obesity*. The institute for fiscal studies, London, 2004
- Bowman S. Diets of individuals based on energy intakes from added sugars. *Fam Econ Nutr Rev* 1999, 12
- Jacobson M, Brownell K. Small taxes on soft drinks and snack foods to promote health. *Am J Publ Health* 2000, 90:854–857
- Ni Mhurchu C, Blakely T, Jiang Y, Eyles HC, Rodgers A. Effects of price discounts and tailored nutrition education on supermarket purchases: a randomized controlled trial. *Am J Clin Nutr* 2000, 91:736–747
- Andreyeva T, Long MW, Brownell KD. The Impact of Food Prices on Consumption: A Systematic Review of Research on the Price Elasticity of Demand for Food. *Am J Public Health* (10.2105/AJPH.2008.151415) 2010, 100:216–222
- Waterlander W, Steenhuis I, de Boer M, Schuit A, Seidell J. The effects of a 25% discount on fruits and vegetables: results of a randomized trial in a three-dimensional web-based supermarket. *Int J Behav Nutr Physic Activ* 2012, 9
- Waterlander WE, Steenhuis IHM, de Vet E, Schuit AJ, Seidell JC. Expert views on most suitable monetary incentives on food to stimulate healthy eating. *Eur J Publ Health* 2010, 20:325–331
- Epstein LH, Dearing KK, Roba LG, Finkelstein EA. The influence of taxes and subsidies on energy purchased in an experimental purchasing study. *Psychologic Sci* 2010, 21:406–414
- Giesen JCAH, Havermans RC, Nederkoorn C, Jansen A. Impulsivity in the supermarket: Responses to calorie taxes and subsidies in healthy weight undergraduates. *Appetite* 2012, 58:6–10
- McInnes MM, Ozturk O. Taxing Sin or Subsidizing Virtue? An Experimental Study of the Impact on Nutrition Content of Food Choices. In: Center for research in nutrition and health disparities UoSC, editor. HEALTHY EATING IN CONTEXT: The role of political, physical, economic, and social structures in nutrition; Columbia, SC 18, 2011
- Kahneman D, Tversky A. Choices, Values, and Frames. *Americ Psycholog* 1984, 39:341–350
- Nnoaham KE, Sacks G, Mytton O, Gray A. Modelling income group differences in the health and economic impacts of targeted food taxes and subsidies. *Int J Epidemiol* 2009, 38:1324–1333

23. Powell LM, Chaloupka F. Food prices and obesity: evidence and policy implications for taxes and subsidies. *Milbank Quarterly* 2009, 87:229–257
24. Lorek S. Taxes to promote sustainable food. Germany: Sustainable Europe Research Institute, CORPUS 2011
25. Smed S. Financial penalties on foods: the fat tax in Denmark. *Nutrit Bull* 2012, 37:142–147
26. Coombes R. Trans fats: chasing a global ban. *BMJ* 2011, 343:d5567
27. Holt E. Hungary to introduce broad range of fat taxes. *Lancet* 2011, 378:755
28. Smed S, Robertson A. Are taxes on fatty foods having their desired effects on health? *BMJ* 2012, 345:6885
29. Jensen JD, Smed S. The Danish tax on saturated fat: Short run effects on consumption and consumer prices of fats. Copenhagen: Institute of Food and Resource Economics, University of Copenhagen 2012
30. Alemanno A. *The Future of Fat Taxes after Denmark's withdrawal of its fiscal scheme 3*, 2012
31. Stafford N. Denmark cancels "fat tax" and shelves "sugar tax" because of threat of job losses. *BMJ* 2012, 345:7889
32. French SA, Jeffery RW, Story M, Hannan P, Snyder MP. A pricing strategy to promote low-fat snack choices through vending machines. *Am J Publ Health* 1997, 87:849–851
33. French SA. Pricing Effects on Food Choices. *J Nutr* 2003, 133:841S–843S
34. Goldman DP, Lakdawalla D, Zheng Y. Food Prices and the Dynamics of Body Weight. *SSRN eLibrary* 2009
35. Dong D, Lin BH. Fruit and Vegetable Consumption by Low-Income Americans: Would a Price Reduction Make a Difference? USDA Economic Research Service 2009
36. French SA, Jeffery RW, Story M, Breitlow KK, Baxter JS, Hannan P et al. Pricing and promotion effects on low-fat vending snack purchases: the CHIPS Study. *Am J Publ Health* 2001, 91:112–117
37. French SA, Lin BH, Guthrie JF. National trends in soft drink consumption among children and adolescents age 6 to 17 years: Prevalence, amounts, and sources, 1977/1978 to 1994/1998. *J Am Diet Assoc* 2003, 103:1326–1331
38. Hannan P, French S, Story M, Fulkerson J. A pricing strategy to promote sales of lower fat foods in high school cafeterias: acceptability and sensitivity analysis. *Am J Health Prom* 2002, 17:1–6
39. Sturm R, Datar A. Body mass index in elementary school children, metropolitan area food prices and food outlet density. *Publ Health* 2005, 119:1059–1068
40. Lakdawalla D, Philipson T. The Growth of Obesity and Technological Change: A Theoretical and Empirical Examination. National Bureau of Economic Research, Inc 2002
41. Goldman DP, Lakdawalla D, Zheng Y. Food Prices and the Dynamics of Body Weight. In: Grossman M, Mocan NH (eds) *Economic Aspects of Obesity*. University of Chicago Press 2011
42. Wendt M, Todd JE. Do low prices for sugar-sweetened beverages increase children's weight? Selected poster at the AAEA, CAES & WAEA joint Annual Meeting; Denver, Colo, July 25–27 2010
43. Smith T, Lin BH, Lee JY. Taxing Caloric Sweetened Beverages: Potential Effects on Beverage Consumption, Calorie Intake, and Obesity. Economic Research Report 95465: United States Department of Agriculture, Economic Research Service 2010
44. Powell LM. Fast food costs and adolescent body mass index: Evidence from panel data. *J Health Econom* 2009, 28:963–970
45. Fletcher JM, Frisvold DE, Tefft N. The effects of soft drink taxes on child and adolescent consumption and weight outcomes. *J Publ Econom* 2010, 94:967–974
46. Sturm R, Datar A. Regional price differences and food consumption frequency among elementary school children. *Publ Health* 2011, 125:136–141
47. Schroeter C, Lusk J, Tyner W. Determining the impact of food price and income changes on body weight. *J Health Econom* 2008, 27:45–68
48. Frazao E, Andrews M, Smallwood D, Prell M. Food spending patterns of low-income households will increasing purchasing power result in healthier food choices? In *Can Food Stamps Do More to Improve Food Choices? An Economic Perspective*: US Dept. of Agriculture, Economic Research Service, Washington, DC, 2007
49. Waterlander W, de Haas W, van Amstel I, Schuit A, Twisk J, Visser M et al. Energy density, energy costs and income - how are they related? *Publ Health Nutr* 2010, 13:1599–1608
50. Pieroni L, Lanari D, Salmasi L. Food Prices and Overweight Patterns in Italy: *Economics and Econometrics Research Institute* (EERI), Brussels, 2010
51. Finkelstein EA, Zhen C, Nonnemaker J, Todd JE. Impact of targeted beverage taxes on higher- and lower-income households. *Arch Intern Med* 2010, 170:2028–2034
52. Zhang Q, Chen Z, Diawara N, Wang Y. Prices of Unhealthy Foods, Food Stamp Program Participation, and Body Weight Status Among US. Low-Income Women. *J Fam Econ Issues* 2011, 32:245–256
53. Reger B, Wootan M, Booth-Butterfield S. Using mass media to promote healthy eating: a community-based demonstration project. *Prevent Med* 1999, 29:414–421
54. Jou J, Techakehakij W. International application of sugar-sweetened beverage (SSB) taxation in obesity reduction: factors that may influence policy effectiveness in country-specific contexts. *Health Polic* 2012, 107:83–90